

Лекція №5

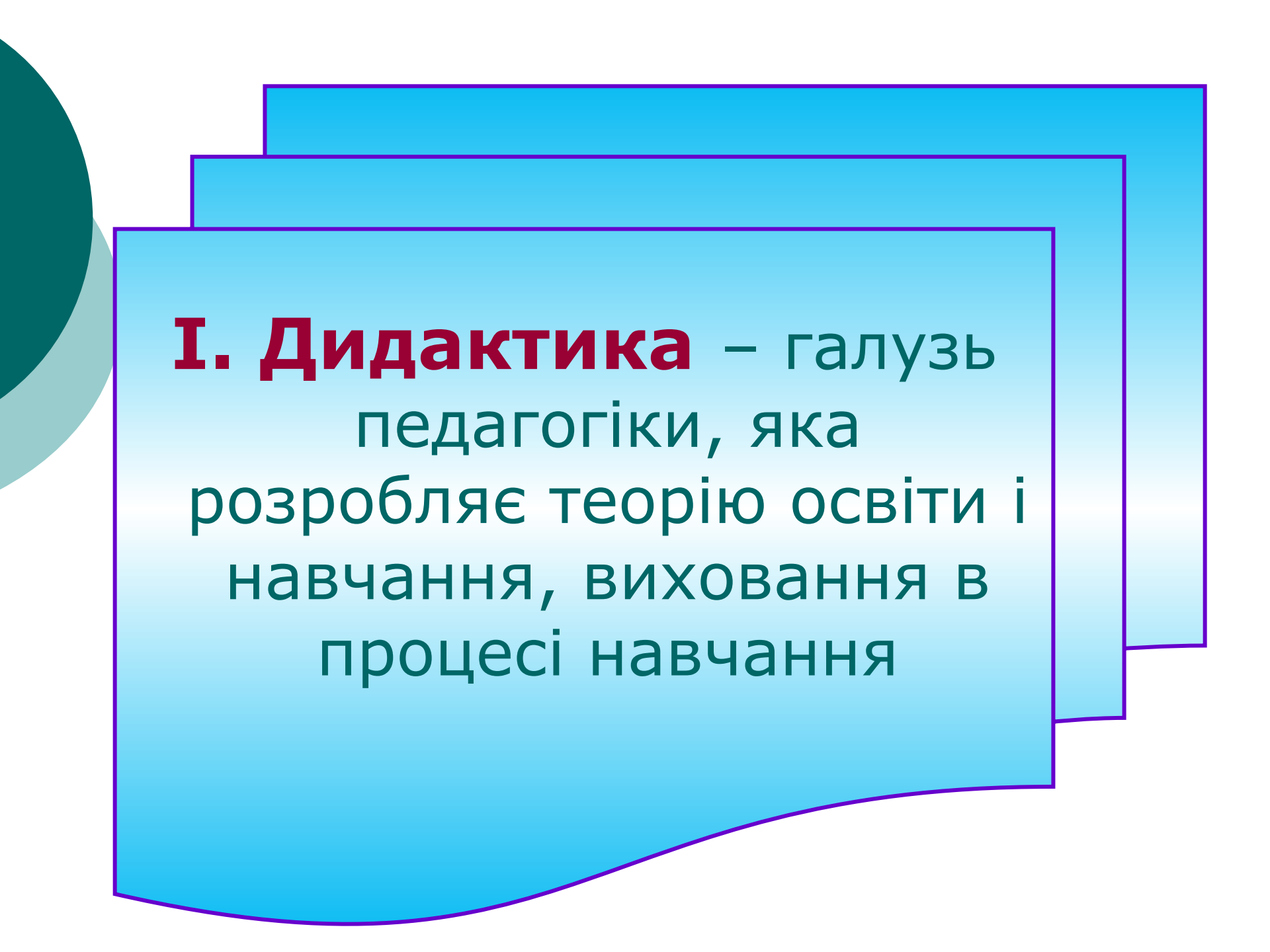
Тема:

**Навчання
в цілісному
педагогічному
процесі**

План

1. **Дидактика: поняття, основні категорії, актуальні проблеми**
2. **Процес навчання. Методологічні основи процесу навчання, його основні функції**
3. **Закономірності і принципи навчання**
4. **Структура навчання**
5. **Види навчання**

I. Дидактика – галузь педагогіки, яка розробляє теорію освіти і навчання, виховання в процесі навчання

Внесок видатних педагогів у розвиток дидактики

Французькі просвітителі-педагоги XVIII ст.

*А.А. Коменський XVII ст.
Чеський педагог і філософ*

Засновник дидактики у книзі "Велика дидактика" (1657р.), розробив зміст освіти, дидактичні принципи, методи навчання, вперше обґрунтував класно-урочну форму навчання

Ж.Ж. Русо

К.А. Гельвецій,

А. Гольбах

Д. Дідро,

Виступали за поєднання навчання з ремісничою працею, активізацію навчального процесу, опору на досвід та спостереження учнів, критикували зубрячку і оголені книжні знання

*І.Ф. Герbart
XIX ст.*

Німецький філософ, психолог і педагог, розробив теорію навчання, спрямовану на розумовий розвиток учнів, формування інтелектуальних умінь. Головна роль відводилася вчителю і методам навчання. Роль учня пасивна – у засвоєнні отриманих від учителя знань

Є засновником авторитарної педагогіки

*А. Дісверг
XIX ст.*

Німецький педагог, розглядав навчальний процес таким, що розвиває пізнавальну активність учнів, їх самостійність. Роль учня – активна, учіння на основі самостійності та ініціативи. Роль учителя – вміло спонукати учня до пізнання, допомагати йому пізнати істину, озброїти учня методами пізнання явищ, процесів, фактів.

*Джон Дьюї
XX ст.*

Американський філософ, психолог і педагог

Критикував школу за авторитаризм, однобічний інтелектуалізм і відрив від життя. Пропонував дидактичну систему, що забезпечувала не передачу знань, а створення умов для розвитку вроджених здібностей дітей, навчання на основі їх життєвого досвіду. Впроваджував навчання через діяльність без програм, а виходячи із рішення практичних задач.

*К. Ушинський
XIX ст.*

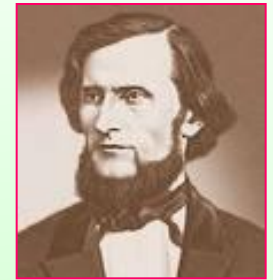
Російський педагог

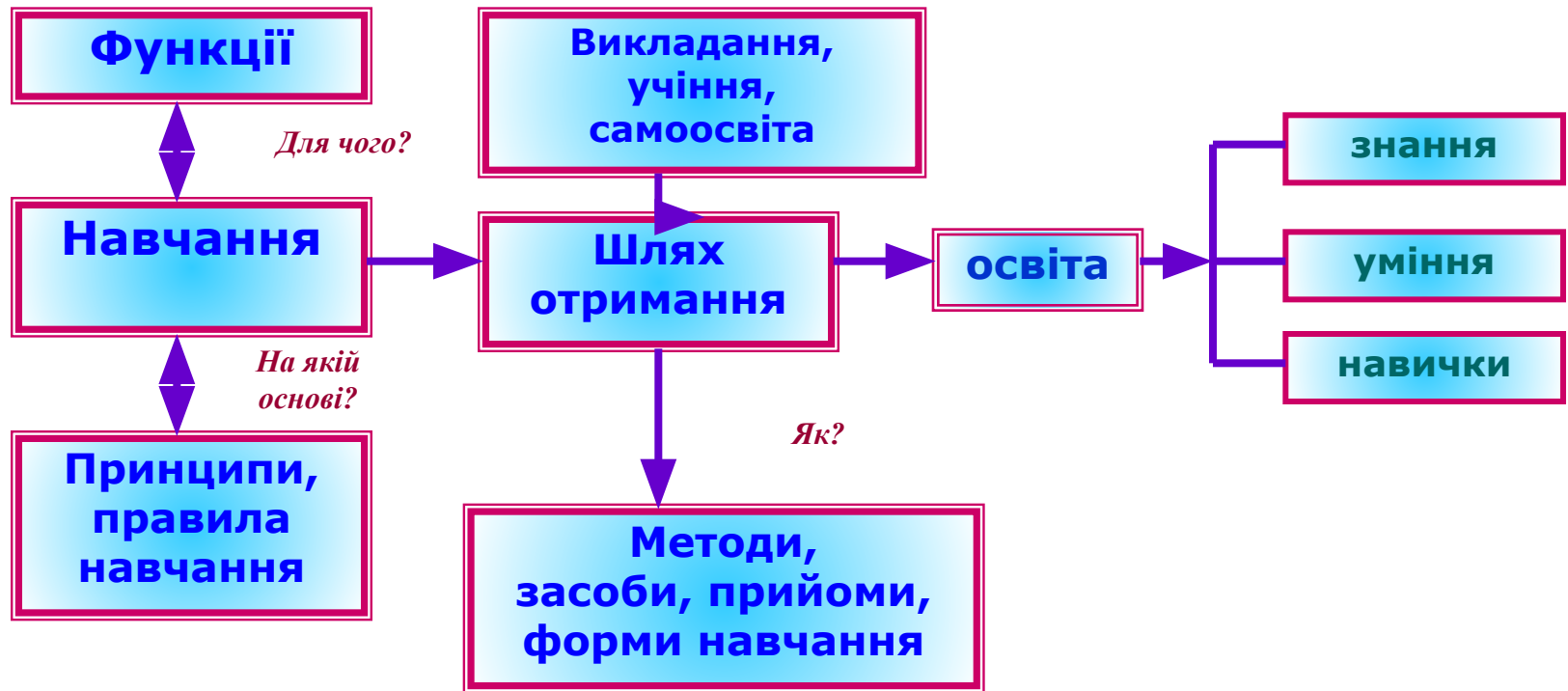
Виділив три етапи процесу навчання:

- а) чуттєві сприймання;
- б) розумове пізнання;
- в) ідейне пізнання.

Особливе місце відводив дидактичним принципам – усвідомленість, систематичність, послідовність, наочність, міцність засвоєння знань. Вважав цінним у змісті освіти – вивчення рідної мови і літератури

Категорії дидактики та їх взаємозв'язок

Предмет дидактики – зміст освіти, процес навчання, його принципи, методи, засоби, форми

Актуальні проблеми дидактики

1. Вдосконалення змісту освіти і методики навчання відповідно до потреб суспільства
2. Оптимізація процесу навчання з метою досягнення найкращих результатів за найменших затрат часу і зусиль
3. Інтенсифікація навчального процесу, за якої підвищується працездатність учнів і педагогів, їх пізнавальна самостійність і творча активність
4. Посилення міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків, що ефективніше формує науковий світогляд
5. Дослідження особливостей навчання обдарованих дітей

II. Процес навчання –

цілеспрямований педагогічний процес організації і стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності учнів з оволодіння науковими знаннями, вміннями, навичками, розвитку творчих здібностей, світогляду, морально-етичних цінностей і переконань.

Процес взаємодії учителя й учня

Методологічні основи процесу навчання

- ◆ **Гуманізація** – духовно-особистісна спрямованість кожного навчального предмета, формування стосунків між учнями, учителями й учнями на основі поваги, довіри, чуйності, уваги, співчуття, віри в позитивність дій людини
- ◆ **Аксіологічний підхід** – вивчення явищ з метою виявлення їх можливостей задовольнити потреби людини
- ◆ **Особистісний підхід** – визнання особистості як продукту соціального розвитку, носія культури, інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу, самовизначення, самореалізацію, самоутвердження
- ◆ **Діяльнісний підхід** – організація діяльності суб'єкта, яка б забезпечувала його активність у пізнанні, праці, спілкуванні, саморозвитку
- ◆ **Ресурсний підхід** – організація навчання, орієнтованого на виявлення і розвиток потенційних можливостей кожного учня
- ◆ **Системний підхід** – організація навчання як цілеспрямованої творчої діяльності його суб'єктів, у якій мета завдання, зміст, форми і методи навчання та інші його компоненти взаємопов'язані
- ◆ **Синергічний підхід** – визнання, що самореалізація і саморозвиток особистості здійснюється на основі постійної взаємодії із зовнішнім середовищем, що зумовлює становлення їх нових якостей
- ◆ **Компетентістний підхід** – визнає, що результати навчання відображають розширення не лише знань, умінь і навичок, а й досвіду емоційно-ціннісного навчання

Функції процесу навчання

Освітня

Забезпечує засвоєння учнями системи наукових знань, формування вмінь і навичок

Розвиваюча

Передбачає розвиток мислення; формування волі, емоційно-почуттєвої сфери; навчальних інтересів, мотивів і здібностей

Виховна

Формування у процесі навчання наукового світогляду учнів на основі засвоєння знань про природу, суспільство і людину

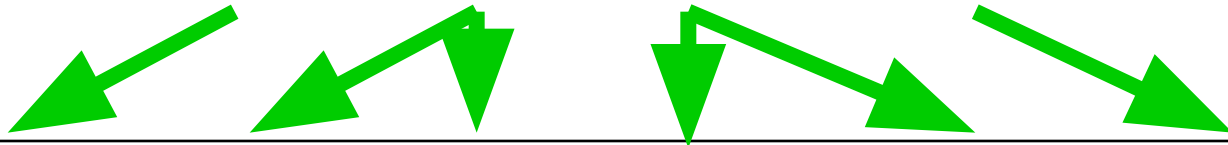
Характеристика освітньої функції

Знання – головний компонент освіти. Узагальнений досвід людства, що відображає різні галузі дійсності у вигляді фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій, якими володіє наука

Теоретичні знання – поняття, система понять, абстракції, теорії, гіпотези, закони, методи науки

Фактичні знання – одиничні поняття (знаки, цифри, букви, географічні назви, історичні особи, події)

Види знань

Основні терміни і поняття

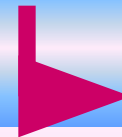
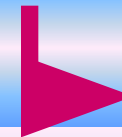
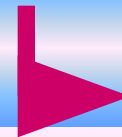
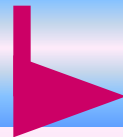
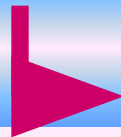
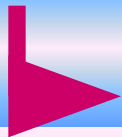
Факти щоденної дійсності та наукові факти

Основні закони науки

Теорії

Знання про способи діяльності (методологічні знання)

Знання про норми ставлення до різних явищ життя

Без них неможливо зрозуміти жодного тексту, жодного висловлювання

Без них неможливо зрозуміти закони науки, формувати переконання, доводити і обстоювати ідеї

Розкривають зв'язки і відношення між різними об'єктами та явищами дійсності

Містять систему наукових знань про певну сукупність об'єктів, методи пояснення та передбачення явищ певної предметної галузі

Методи пізнання й історії здобуття знань

Обов'язково мають бути засвоєні учнями

Оцінні знання

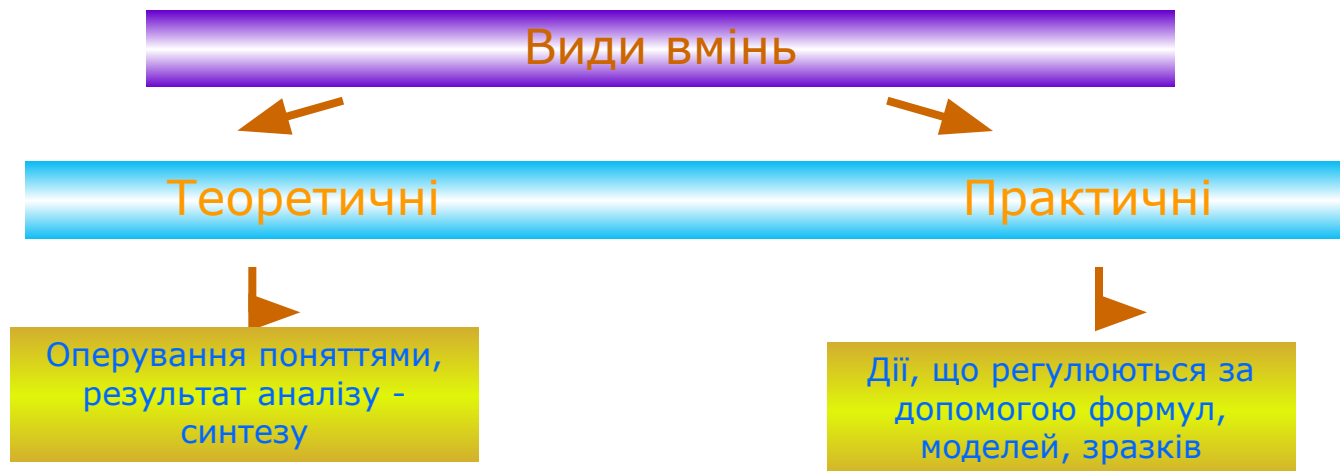

Вимоги до освітньої функції, яка повинна забезпечити:

- **повноту знань**, що визначається засвоєнням передбачених навчальною програмою відомостей з кожної навчальної дисципліни;
- **системність знань**, їх упорядкованість, щоб будь-яке знання впливало з попереднього і проклало шлях до наступного;
- **усвідомленість знань**, що полягає в розумінні зв'язків між ними, прагненні самотійно, постійно поповнювати їх;
- **дієвість знань**, що передбачає вміння оперувати ними, швидко знаходити варіативні способи застосування їх із зміною ситуації;
- **формування в учнів умінь та навичок**

Уміння – здатність на належному рівні виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною знань і навичок

Навичка – доведене до автоматизму уміння, психічне новоутворення, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, точно і швидко, без зайвих затрат фізичної та нервово-психічної енергії

Види загальнонавчальних умінь, якими обов'язково повинні володіти учні (за В.Сухомлинським):

- 1) спостерігати явища навколишнього світу;
- 2) Думати - зіставляти, порівнювати, протиставляти, знаходити незрозуміле, дивуватися;
- 3) висловлювати міркування про те, що учень бачить, спостерігає, робить, думає;
- 4) вільно, виразно, свідомо читати;
- 5) вільно, досить швидко і правильно писати;
- 6) виділяти у прочитаному логічно завершені частини, встановлювати взаємозв'язок і взаємозалежність між ними;
- 7) знаходити книжку з питання, що цікавить і матеріал, що цікавить у книжці;
- 8) робити попередній логічний аналіз тексту в процесі читання
- 9) слухати вчителя і водночас стисло занотувати зміст його розповіді;
- 10) читати текст і водночас слухати інструктаж учителя щодо роботи над текстом, над логічними складовими частинами;
- 11) написати твір – розповісти про бачене навколо себе.

Характеристика розвиваючої функції

**Види загальних розумових дій і операцій,
якими повинні оволодіти учні:**

- ▣ **структурування** – встановлення найближчих зв'язків між поняттями, реченнями, ключовими словами, в процесі якого визначається структура знань;
- ▣ **систематизація** – встановлення віддалених зв'язків між поняттями, реченнями, в процесі якої вони організовуються в певну систему;
- ▣ **конкретизація** – практичне застосування знань у ситуаціях, пов'язаних з переходом від абстрактного до конкретного;
- ▣ **доведення** – логічне розмірковування;
- ▣ **робити висновки** – поступово спрощувати теоретичний або практичний вираз з метою отримання наперед відомого його виду;
- ▣ **пояснення** – акцентування думки на найважливіших моментах (зв'язках) під час вивчення навчального матеріалу;
- ▣ **класифікації** – розподіл понять на взаємопов'язані класи за істотними ознаками;
- ▣ **аналізу** - виокремлення ознак, властивостей, відношень понять, знаходження спільних і відмінних їх властивостей;
- ▣ **синтезу** – поєднання, складання частин;
- ▣ **порівняння** – виділення окремих ознак понять, знаходження спільних і відмінних їх властивостей;
- ▣ **абстрагування** – виділення істотних ознак понять відкиданням неістотних;
- ▣ **узагальнення** – виділення ознак, властивостей, істотних для кількох понять.

Характеристика виховної функції:

Моральні якості, які формуються у процесі навчання учнів:

- почуття обов'язку і відповідальності;
- дружба і колективізм;
- доброта і гуманізм;
- активна позиція щодо навчання і життя взагалі;
- вміння планувати свою роботу;
- добирати прийоми виконання роботи;
- контролювати себе;
- раціонально використовувати час

III. Закономірності навчання

Закономірності навчання

- ▣ обумовленість суспільними потребами, залежить від умов, в яких воно проходить;
- ▣ взаємозалежність навчання, виховання і розвитку;
- ▣ взаємозалежність навчання і реальних навчальних можливостей тих, хто навчається;
- ▣ єдність форм і методів навчання;
- ▣ залежність продуктивності навчання від інтенсивності і доречності зворотних зв'язків;
- ▣ наявності сформованих мотивів навчання і системи педагогічних стимулів

Принципи навчання:

1. **Принцип активності** – суб'єкт навчання не тільки сприймає інформацію, але й активно осмислює та обмірковує її.
2. **Принцип наочності** – учнівське пізнання починається з чуттєвого сприйняття конкретних предметів і явищ.
3. **Принцип доступності** – учень може осмислити і засвоїти тільки те, що йому під силу, що відповідає рівню розвитку його розумових сил.
4. **Принцип науковості** – одержувані знання повинні базуватися на науковій основі, без перекручень і фальсифікацій.
5. **Принцип урахування** вікових та індивідуальних особливостей тих, хто навчається.
6. **Принцип системності та послідовності** – щоб знання засвоїлися, вони повинні бути не тільки зрозумілими, а й науково впорядкованими та послідовно включеними в систему вже набутих знань.
7. **Принцип зв'язку теорії з практикою** – добре засвоюються ті знання, які пов'язані з життям і практикою.

Структура навчання

Викладання – діяльність вчителя в ході навчання, спрямована на стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається: постановці перед учнями пізнавального завдання, повідомленні нових знань, організації спостережень лабораторних і практичних занять, керівництва роботою учнів із самостійного засвоєння знань, у перевірці якості знань, умінь та навичок.

Учіння – пізнавальна діяльність того, хто навчається, цілеспрямований процес засвоєння учнями знань, оволодіння вміннями і навичками.

Компоненти процесу навчання

1. **Цільовий** – заплановані для освоєння учнями знання, вміння, способи діяльності, певні якості особистості, що мають формуватися при вивченні окремої теми, розділу, предмета в цілому.
2. **Стимулююче-мотиваційний** – створення умов, які спонукають учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності.
3. **Змістовий** – визначається навчальним планом із даного предмета і конкретизується на окремих заняттях з урахуванням поставлених завдань.
4. **Операційно-діяльнісний** – вдалий підбір прийомів, методів, засобів, форм організації викладання та учіння з метою засвоєння знань, формування вмінь та навичок.
5. **Контрольно-регулюючий** – контроль і самоконтроль за засвоєнням учнями знань, умінь і навичок, внесення необхідних коректив до змісту і методики навчання з метою підвищення ефективності процесу навчання.
6. **Оцінно-результативний** – виявлення рівня знань, умінь і навичок кожного учня, визначення причин неуспішності і відповідна робота щодо їх усунення.

Структура процесу учіння

Шлях пізнання: живе споглядання → абстрактне мислення → практика

Види

Н

А

В

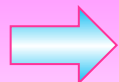
Ч

А

Н

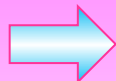
Н

Я

Догматичне

- Учитель пояснює учням певний обсяг знань у готовому вигляді без пояснення;
- Учні засвоюють знання без усвідомлення і розуміння і майже дослівно відтворюють завчене, від учнів не вимагають застосування знань на практиці (розвиває механічну пам'ять)

Пояснювально-ілюстративне

- Учитель повідомляє учням певну кількість знань, пояснює сутність явищ, процесів, законів, правил з використанням ілюстративного матеріалу.
- Учні мають свідомо засвоїти пропонований обсяг знань і відтворити на рівні глибокого розуміння, від учнів вимагається застосування знань на практиці (репродуктивний - відтворюючий характер діяльності)

Види

Н

А

В

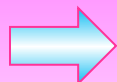
Ч

А

Н

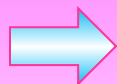
Н

Я

Проблемне

- Учитель створює певну пізнавальну задачу, допомагає учням виокремити і прийняти її, організовує вихованців для її розв'язання.
- Учні самостійно оволодівають певною сумою знань, умінь, які є передумовою успішної пізнавальної діяльності, учитель пропонує широкий спектр застосування набутих знань на практиці (продуктивний тип навчання: проблемний виклад знань, евристичний (частково-пошуковий метод), пошуковий метод, дослідницький метод).

Модульно-розвивальне

Модуль – це змістовно, логічно завершена частина навчального матеріалу, засвоєння якої забезпечує досягнення раніше запланованого результату навчання. Кожен модуль включає такі **блоки: цільовий, змістовий, операційний, методичний, контрольний.**

Основні етапи модульно-розвивального навчання:

- 1) спонукально-мотиваційний;
- 2) етап первинного засвоєння теоретичного матеріалу;
- 3) етап самостійної проблемно-пошукової роботи учнів із застосування і поглиблення теоретичних знань;
- 4) етап формування і розвитку репродуктивних і пошукових умінь, навичок способів діяльності;
- 5) етап самостійних робіт завершеного характеру для формування пошукових, креативних, рефлексивних здібностей і вмінь;
- 6) контроль-но-узагальнюючий етап.

Види

Н

А

В

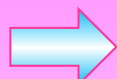
Ч

А

Н

Н

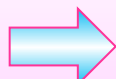
Я

Програмоване

Містить програму пізнавальної діяльності учнів:

а) навчальний матеріал (інформація) дається учням невеликими частинами (дозами, кроками), які є логічно завершеними доступними для цілісного сприйняття; б) кожна частина навчального матеріалу супроводжується вказівками або завданнями як здійснити певні дії, спрямовані на її засвоєння; в) засвоєння кожної частини навчального матеріалу перевіряється переходом до нового шляхом надання учням спеціального завдання; д) учень одразу дізнається правильно чи неправильно він відповів, тобто учень забезпечується засобами контролю і самоконтролю; ж) залежно від відповіді учня оцінюється можливість його просування: якщо дав правильну відповідь, переходить до наступної частини, якщо неправильну, повинен ще раз опрацювати поданий матеріал.

Дистанційне

Передбачає просторову віддаленість суб'єктів навчання, які взаємодіють між собою за допомогою телекомунікацій. Побудоване на використанні комп'ютерних технологій. Допмагає школярам: здійснювати доступ до світових та наукових скарбниць через мережу Інтернет; спілкуватися із педагогами професіоналами із різних міст і країн; обирати систему навчання (зміст, форми, методи); одночасно навчатися в різних навчальних закладах; брати участь у конкурсах, олімпіадах; демонструвати продукти своєї особистої діяльності; знімати психічні проблеми, пов'язані з безпосередньою комунікацією.

Дякую за увагу !